

K vývoju atraktivity geografického a geovedného vzdelávania Univerzity Komenského v Bratislave

Peter KÁRPÁTY, Henrieta MÁZOROVÁ

Abstract: Paper discusses connection between birthplaces of the graduated students in geography and geosciences who attended the Comenius University in Bratislava (CU) in the years 1923 – 61. Authors reconstructed a list of more than 470 graduates in the master and doctoral grades in the relevant study programmes using the research in archives, bio-bibliographical and biographical analysis which was evaluated afterwards (qualitatively, quantitatively and spatially). Some results of that research reflect temporal development and spatial distribution of graduates' origin (according to their birthplace), which could be interpreted in terms of ongoing university attractiveness of the geographical and later at the geological and geophysical departments of the CU.

Keywords: geography, earth sciences, birth place, origin of graduates, study attractiveness, biography

Úvod

Slovenská veda sa uberala kľukatými cestami, o čom svedčí do značnej miery jej turbulentný vývoj v minulom storočí. Videné v tomto kontexte nie sú inštitucionálne a personálne dejiny geografie, geológie či ďalších vied o Zemi etablovaných na Univerzite Komenského v Bratislave (UK) žiadnou výnimkou. História vedy a geografie skrýva v sebe na jednej strane potenciál popularizácie vedy samotnej a prispieva k získavaniu nových stúpcov, avšak na druhej strane sa v odborných kruhoch jedná o menšinový a pomerne konzervatívne vnímaný žáner s uplatňovaním metodológie historických a spoločenských vied. História geografie ako interdisciplinárna problematika do výskumov zahŕňa aj biografické výskumy (Livingston 2009), v ktorých sa analyzujú ako hlavný informačný nosič životopisy geografov a s geografiou spojených vedcov. Zároveň si „požičiava“ vedecké prístupy a metódy spoločenských vied, napr. biografistiky. V súvislosti s analýzami životopisu uvádza napr. Konopásek (Konopásek 2000, cf. Siwek 2009), že takéto texty nie sú exploatovateľné len pre účely kvalitatívnych výskumov, alebo ako forma „naratívnej histórie“, ale v nich ukryté „tvrdé dáta“ je možné (v závislosti od veľkosti získanej vzorky po často zdĺhavej harmonizácii a transformácii, pozn. autorov) podrobiť kvantitatívnym šetreniam a pokiaľ sú dostatočne početné, tak je možné k nim pristupovať ako k štatistickým súborom.

Diskutovaná téma má súvis aj s problematikou vysokých škôl (VŠ) ako centier dochádzky v Slovenskej republike (SR), ktorú medzi našimi geografmi rozdiskutovali V. Slavík (Slavík-Lišková 1996; Slavík-Plavčan 1999 a Slavík 1999) a špecificky vo väzbe na Prírodovedeckú fakultu UK v Bratislave vo výročných správach fakulty v medziregionálnom porovnaní P. Korec (PRIF UK 1998 – 1999). Sériou článkov o časovo-priestorových súvislostiach školskej siete, ako aj k problematike VŠ ako centier dochádzky za vzdelaním sa aktuálne vrátili D. Gurňák, F. Križan a V. Lauko (2009; 2010), ktorí analýzou neverejných databáz imatrikulovaných študentov (v roku 2009) extrapolovali aktuálnu spádovosť verejných VŠ v SR. V záveroch pri vzťahu veľkosti školy a pomerné zastúpenie regionálnych jednotiek uviedli platnosť teórie centrálnych miest podľa W. Christallera. Vo výskume diferencovali medzi dennými a externými študentmi, analyzovanú vzorku pri priestorových interpretáciách očistili o poslucháčov umeleckých a vysoko špecializovaných vysokých škôl a regionálnu diferenciáciu sledovali na úrovni okresov.

K etablovaniu bratislavského geografického a geovedného centra

Základy geografického a geovedného skúmania a poznania Slovenska ležia v hlbšej minulosti, ako je zmieňovaných deväť (resp. šesť) desaťročí geografie a ostatných vied o Zemi na prvej národnej univerzite v Slovenskej republike. Viaceré historické osobnosti (z oblasti vedy a techniky), ktoré si

tieto vedy „nárokuje“, sú všeobecne rešpektované a známe aj v odborných kruhoch mimo geografii a vied o zemi.

Bratislavské univerzitné geografické centrum začalo vznikať začiatkom 20. rokov 20. storočia v priestore, ktorý už bol pomerne obsadený staršími geografickými inštitúciami. Už etablované geografické pracoviská sa nachádzali na vysokých školách vo Viedni (v tom čase tu pôsobili E. Oberhummer a E. Brückner), ktoré sa podobne ako pracoviská v Budapešti (J. Cholnoky, P. Teleki) budovali v iniciačnej fáze na importoch geografov a autodidaktov z iných častí monarchie, často z nemeckého kultúrneho priestoru (Lichtenberger 2009; Kárpáty 2011). V rakúskej časti Rakúsko-Uhorska mala geografia akademické inštitúcie na univerzitách v Štajersku (Graz), v Haliči (Lvov), v Bukovine (Černivce). Ich zakladateľské obdobie siaha obdobne ako pri viacerých vysokých školách Rakúsko-Uhorska do 70. rokov 19. storočia a je často spájané s menami vedcov, pôvodne stredoškolských učiteľov nemecko-rakúskeho pôvodu. Pražská geografia mala po rozdelení Karlo-Ferdinandovej univerzity geografické ústavy dokonca dva (český aj nemecký) a geografia a geologické disciplíny sa rozvíjali aj na oboch českých technikách v Prahe a Brne (Häufler 1967; Martínek 2008).

V uhorskej časti sa okrem Budapešti etablovala univerzitná geografia v 70. rokoch 19. storočia v Sedmohradsku (Kluž) a v závere existencie monarchie aj v Debrecéne (Debrecín) a krátke trvanie zaznamenala na Geografickom seminári¹ Filozofickej fakulty² Prešporskej (Bratislavskej) uhorskej kráľovskej Alžbetinej univerzity³ (Gy. Prinz). Túto aj ostatné vyššie a vysoké školy sídliace na Slovensku, na ktorých sa učilo v maďarčine, postihlo presťahovanie, respektíve transformácia na nižší stupeň škôl. To sa dotklo etablovanej Vysokej školy baníckej a lesníckej v Banskej Štiavnici s dlhoročnou tradíciou⁴ (geologické a exaktné vedy), ale aj Právnickej akadémie a Poľnohospodárskej akadémie v Košiciach, či Evanjelického kolégia v Prešove. Jediným reálnym centrom vysokého školstva ostala pre Slovensko po vzniku Československej republiky (ČSR) až do konca 40. rokov (a do roku 1938 aj Podkarpatskú Rus) Bratislava, keďže k vzniku ďalších vysokoškolských inštitúcií, resp. pobočiek bratislavských fakúlt v mimobratislavských regiónoch došlo až v rokoch 1946 – 49 (Martinka 1955; Tibenský 1979).

Po roku 1918 boli geografia, geológia a ďalšie vedy o Zemi v nových politicko-správných pomeroch a v čase zakladania UK⁵ (1919) inštitucionalizované len na vysokých školách v Čechách. Geografický ústav Univerzity Karlovej prešiel na prírodovedeckú fakultu a v medzivojnovom období pozostával už z niekoľkých ordinariátov (oddelení). Okrem vedúceho profesora V. Švambergu získal český ústav od roku 1912 ďalšieho profesora v osobe Jiřího V. Daneša. Ten sa v roku 1923 stal zakladateľom a na krátko riaditeľom Geografického semináru Filozofickej fakulty UK, prvého národného geografického pracoviska. V medzivojnovom období vypomohla pražská geografia UK niekoľkými pedagogickými exportmi (K. Chotek, F. Štůla, J. Král). V čase zakladania bratislavskej školy sa budovalo tiež

¹ V. Csáder (2006) uvádza, že mapovú zbierku Geografického seminára a fondy seminárnych knižníc rušenej FIF AU prevzala v rokoch 1920 – 21 Knižnica UK (neskoršia Univerzitná knižnica) a inventár riaditeľne a veľkej posluchárne geografického seminára prevzala v septembri 1921 Právnická fakulta UK.

² K formálnemu založeniu vysokej školy s 3 fakultami (štátu a práva, filozofickej a lekárskej) došlo v roku 1912 prijatím zákona v Uhorskom sneme. Tu fungujúca akadémia disponovala okrem právnickej aj filozofickou fakultou (od roku 1875) so šiestimi katedrami (filologické disciplíny, filozofia a história) a od iniciačných pokusov transformovať Právnickú akadémiu v Prešporku/Bratislave na univerzitu uplynuli takmer 4 desaťročia (1876). Prví profesori boli menovaní začiatkom roka 1914 a ďalší následne. Na AU sa začalo prednášať, resp. sa pokračovalo na právnickej fakulte, na filozofickej fakulte v ZS 1917/18 a neskôr na lekárskej fakulte. V r. 1918 sa uvažovalo aj o zriadení chemicko-prírodovedeckej a poľnohospodárskej fakulty (Tibenský 1979).

³ úradný maď. názov „A Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet-tudományegyetem“, latinsky „*Universitatis scientiarum regiae Hungariae Elisabethinae Posoniensis*“

⁴ Po vzniku Československa sa v decembri 1918 presťahovala do Šoprone, kde pokračovala ako Vysoká škola lesnícka. Toho času ako Západomaďarská univerzita (Nyugat-Magyarország-Egyetem) s geografickým inštitútom (Kárpáty 2011).

⁵ V zriaďovacom zákone č. 375/1919 Zb. sa predpokladal aj vznik prírodovedeckej fakulty. No v rokoch 1919 – 1921 sa otvorili len lekárska, právnická a filozofická fakulta. Koncom 30. rokov sa s UK spojila katolícka teológia a v r. 1940 sa zriadila prírodovedecká fakulta. Zároveň došlo k premenovaniu UK na Slovenskú univerzitu, čo trvalo do polovice 50. rokov.

geografické pracovisko v Brne – F. Koláček (Häufler 1967) a paralelne k nemu sa formovali napríklad aj inštitúcie v Poľsku – vo Varšave (St. Lancewicz), v Krakove (L. Sawicki) a v Poznani.

Pomerne skorým inštitucionálnym začlenením geografie do štruktúr UK a vzhľadom na stagnujúci rozvoj siete vysokých škôl v medzivojnovom období 20. storočia na Slovensku si takto pomerne dlho uchovávala „monopolné postavenie“. Túto „atraktivitu“ čiastočne negatívne ovplyvňovala samotná ponuka štúdia geografie výlučne s históriou (do roku 1939) a dočasné obmedzenie základného štúdia geografie v 30. rokoch. V rokoch 1940 – 46 došlo k personálnemu prepojeniu univerzitnej geografie s druhým historicky najstarším vysokoškolským pracoviskom geografie nachádzajúcim sa na Ekonomickej univerzite, vtedy Vysokej škole obchodnej v Bratislave, cez spoločného prednostu J. Hromádku. Vďaka postupne sa rozvíjajúcemu technickému školstvu a vzniku Prírodovedeckej fakulty SU (1940) sa ku geografii pripojili geologické, (geo)fyzikálne a kartograficko-geodetické disciplíny. Začas existovala v Bratislave prepojenosť ústavov Slovenskej vysokej školy technickej (terajšia STU) a Prírodovedeckej fakulty SU/UK pôsobením spoločných profesorov, docentov a pri spoločnej výučbe (napr. D. Andrusov, M. Konček, R. Lukáč, F. Kuska) týchto, ale aj iných prírodovedných odborov. Po rozšírení „geovied“ (od roku 1940) si vo výučbe a výskume sekundovali a došlo aj k ich inštitucionálnemu či personálnemu prepojeniu. To sa odzrkadlilo aj na kariére viacerých absolventov štúdia prírodopisu a zemepisu (neskôr biológia-geológia-geografia), z ktorých radov sa regrutovala tiež staršia generácia slovenských geológov. V prípade geofyziky a meteorológie boli nakrátko jej ústav s geografickým ústavom integrovaný do spoločnej „veľkej“ Katedry geografie PRIF SU (1950 – 52) a aj po ich oddelení prebiehala a doteraz pretrváva spolupráca nástupníckych inštitúcií na úrovni vzdelávacích programov. Spojenia s etnológiou, históriou či sociológiou sa odchodom geografie na prírodovedeckú fakultu oslabili. V 40. rokoch možno registrovať kvantitatívny rozvoj geografických pracovísk v Bratislave a koncom tejto dekády aj sformovaniu zárodkov prvých mimobratislavských centier, ktoré sa postupne stali súčasťou ďalších slovenských vysokých škôl a výskumných organizácií v Košiciach/Prešove, neskôr aj v Nitre, v Martine/Banskej Bystrici, Trnave a v Ružomberku (Lauko 2006; Matlovič 2008). Niektoré z nich medzičasom zanikli (Martin, Trnava), iné sa reaktivovali (Košice). Vzhľadom na ponuku študijných programov a zameranie fakúlt a škôl, na ktorých tieto pracoviská vznikali, nepredstavovali pomerne dlhé obdobie výraznú konkurenciu bratislavskej geografii etablovanej na prírodovedeckej, resp. krátke obdobie na geologicko-geografickej fakulte.

Biografie ako súčasť výskumu v geografii?

Stručné či rozsiahlejšie biografie v odbornej komunite známej geografky, či geografa (jubileá, nekrológy, spomienky, ...), ako aj analyticko-reflexívne poznámky k uplynulému a aktuálnemu vývoju v odbore nachádzali tradične priestor v periodikách českej a slovenskej geografie, ale aj mimo nej. Životopis ako objekt geografického výskumu vo vzťahu k aplikáciám v sociálnych vedách z českých geografov hlbšie analyzoval J. Martínek (2008) ako pomôcku explanácie skúmania vývoja geografického myslenia. T. Siwek (2009) využil biografie pre rekonštrukciu životných dráh českých profesorov modernej geografie (Čechov). K problematike v rámci slovenskej geografie prispeli v posledných rokoch napr. V. Lauko (2006), R. Matlovič (2006; 2008) a J. Martínek (2010), najmä v návratoch k vývoju vedy a univerzitnej geografie. Publikované boli aj návraty k histórii vývoja jednotlivých geografických, ale aj ostatných geovedných pracovísk v SR.

Ako zárodok, či základ heslára biografického slovníka slovenskej geografie možno chápať Prikrylove registre (Prikryl 1977: s. 458-481; Prikryl 1985: s. 150-158), avšak takýto slovník ako samostatné dielo nebol doposiaľ spracovaný. B. Cambel, M. Slavkay a M. Kaličiak (2000) priniesli súborný prehľad biografii (väčšinou autobiografií) významných slovenských geológov. Biografické heslá zaradil aj J. Pravda (2003) do štruktúry ním zostavovaného lexikónu kartografie a obdobne postupovali zostavovatelia u starších lexikálnych diel. Viacerí vedeckí a akademickí, či inak spoločensky angažovaní geografi, geológovia, geofyzici, respektíve absolventi týchto smerov boli zaradení aj do všeobecných alebo špecializovaných biografických lexikónov (v pedagogike, histórii ...). Prínosy a vývoj v bádaní okolo dejín geografie, biobibliografických príspevkov českých, rakúskych, maďarských, poľských a slovenských autorov obsiahnejšie analyzuje P. Kárpáty (2011), ktorý sa vracia k vybraným monografiám a odborným štúdiám (napr. V. Häufler, J. Martínek, Z. Kučera, D. Trávníček, L. Jeleček,

P. Chromý, E. Semotanová, L. V. Prikryl, J. Tibenský, O. Pöss, J. Purgina, J. Martinka, J. Hromádka, J. Bokes, Š. Očovský, J. Žudel, J. Paulov ...⁶⁾.

Problematika skúmania životných dráh geografov je pre svetovú geografiu známa téma (na rozdiel od slovenskej), ktorej sa venovalo, či naďalej venuje viacero renomovaných geografov. Odhliadnuc od špecializovaných odborných periodík venovaných histórii vedy ako takej, vychádzajú od roku 1977 „*Geographers Biobibliographical Studies*“, ktoré zverejňujú „personálne posudky“ prínosu vedcov pre geografiu a geografické poznanie. Publikáciu radu zastrešuje IGU (Komisia pre históriu geografie⁷⁾ a Medzinárodná únia histórie a filozofie vedy. Na príspevky západných geografov o prepojení biografii a geografie upozornil už citovaný T. Siwek (Siwek 2009), konkrétne práce A. Buttimmerovej (Buttimer 1983; Buttimmer-Hägerstrand 1988). Biografiám západných angloamerických humánných geografov najmä druhej polovice 20. storočia sa podrobnejšie venujú napr. aj R. Johnston (2004) a G.J. Martin (2005). Profily humánných geografov v revidovanej monografii uverejnil novšie Hubbard a Kitchin (2010).

Poznámky k metodológii

V našich výskumoch venujeme pozornosť histórii modernej geografie so zreteľom na situáciu v humánnnej geografii na Univerzite Komenského v Bratislave. Využitím realizovaného archívneho výskumu a analýz (štúdium univerzitných matrík, biobibliografických súpisov a archívnych fondov), analýz primárnych a sekundárnych biografických záznamov o pedagógoch a absolventoch geografie a geovied na UK v Bratislave a s využitím naratívnych histórií sme zostavili chronologickú databázu úspešných absolventov odborov geografie a geovedných disciplín, vrátane pedagogicko-vedeckých hodností udelených v relevantných odboroch za posledných 90 rokov. Databáza obsahuje údaje, ktoré umožňujú nielen temporálno-kvalitatívne, ale aj temporálno-quantitatívne a priestorové interpretácie⁸⁾. Pre účely štúdie sme sa zamerali na absolventov UK v Bratislave (resp. Slovenskej univerzity) v rokoch 1923 – 1961 za podmienky, že ich študovaným odborom bola geografia (zemepis) alebo geológia (pôvodne súčasť prírodopisu) v kombinácii alebo odborné štúdium týchto a neskôr aj príbuzných smerov (meteorológia, klimatológia, geofyzika a pod.). Nediferencovali sme medzi externým a interným študentom. Základná charakteristika analyzovaného súboru absolventov rokov 1923 – 1961 je v tabuľke a grafoch.

Tab. 1. Základná charakteristika analyzovaného súboru absolventov UK v Bratislave v rokoch 1923 – 1961

	Počet	v %
absolventov celkom po rekonštrukcii údajov	483	
po spracovaní	473	97,93
z toho žien	96	20,30
absolventi geografie ⁹⁾	292	61,73
z toho žien	65	22,26
s rodiskom na Slovensku	427	90,27
z toho žien	86	20,14
pedagogickí absolventi (abs.; prom. pedagóg bez CSc.)	225	47,57
absolventi podľa domovskej fakulty		
Prírodovedecká fakulta / + FGGV (1952 – 1959)	338	71,46
Filozofická fakulta	114	24,10
Pedagogická fakulta	21	4,44

Zdroj: Vlastný výskum (Archív UK - študentské matriky a ďalšie rešerše - Kárpáty 2011)

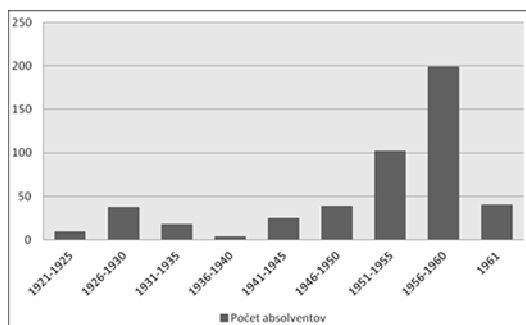
⁶⁾ Ďalšia literatúra aj vo vzťahu k uvádzaným autorom je u Kárpáty (2011)

⁷⁾ Pôvodne Komisia histórie geografického myslenia

⁸⁾ V databáze sledujeme u doložitelných absolventov geografie (odbornej, či v kombinácii), ako aj ďalších geovied za 90 rokov na UK v Bratislave (absolvent, promovovaný špecialista – geológ, geograf, pedagóg ..., predkladateľ dizertačnej práce, absolvent rigorózných a kandidátskych skúšok, ako aj ďalšie vedecko-pedagogické postupy – habilitácie, inaugurácie) viaceré údaje. Medzi nimi nacionálne, absolvovaná / materská fakulta (v prípade medziodborových štúdií), absolvovaný odbor, rodisko, ak doložiteľné, trvalé bydlisko v čase nástupu na VŠ, ak doložiteľné – tak sídlo strednej školy, na ktorej maturoval, údaje k záverečnej práci (téma, vedúci, oponenti) a následné pôsobisko / pôsobiská a jeho sídlo.

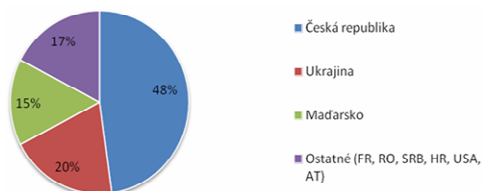
⁹⁾ Absolventi kombinácie zemepisu / geografie, resp. odborného štúdia.

Pre vyhodnocované obdobie sme databázu absolventov (celkovo 483 údajov) očistili o 2 % údajov (regionálna nejednoznačnosť pri identifikácii miesta narodenia – bez možnosti overenia, resp. pre iný nesúlad pri spracovaní). Vývoj počtu absolventov geografie, ku ktorým sa od roku 1940 postupne pridávali aj absolventi odborov geológie a ďalších vied o Zemi odzrkadľuje obr. 1, 2.

Obr. 1. Vývoj počtu absolventov študijných odborov geografie, geologických vied a vied o Zemi na UK v Bratislave v rokoch 1923 – 1961

Zdroj: Archív UK a vlastný výskum (Kárpáty 2011)

Obr. 2. Pôvod absolventov s miestom narodenia mimo územia Slovenskej republiky

Pre kartografické účely sme si zvolili 3 špecifické časové úseky – 1923 – 1939, 1940 – 1951 a 1952 – 1961, ktoré sú z hľadiska počtu rokov a aj celkového počtu absolventov heterogénne, ale odzrkadľujú dôležité inštitucionálne historické míľniky na UK¹⁰. Toto rozdelenie kompenzujeme v súhrnnom kartografickom zobrazení (obr. 4). Pre priestorový priemet sme aplikovali administratívne hranice súčasných okresov s tým, že bratislavské a košické mestské okresy boli zlúčené do jedného celku. Pri rekonštrukcii miest narodenia sme tiež prihliadali na súčasnú sídelnú sieť Slovenska. Pre exaktnéjšie posúdenie atraktivity Bratislavy ako centra geografického a geovedného vzdelávania je vhodné v budúcnosti zohľadniť aj absolventov štúdia geologických a geodetických smerov na vysokej škole technickej. Autorkou máp je Vladimíra Tomášiková na základe chronologických databáz vytvorených autormi.

Záver

Vývoj diskutovaných disciplín vrátane inštitucionálneho pokrytia sprevádzala séria diferenciálnych a integračných fáz, viaceré obdobia personálneho a materiálno-technického rozvoja striedali obdobia stagnácie, či dokonca krízového stavu. Integrácia a diferenciácia nie je však špecifikom geografie a geovied len v hlavnom meste. Obdobné procesy možno identifikovať aj na ďalších vysokoškolských učilištiach a výskumných pracoviskách v SR. Obdobie diferenciácie v 50. rokoch prinieslo geografii, geológii a ďalším vedám o Zemi najvýraznejší kvantitatívny nárast končiacich absolventov.

V štúdiu sme testovali aplikáciu biografických výskumov v reáliách slovenskej geografie, pričom sme sa pokúsili analyzovať vzťah medzi postupne sa rozvíjajúcim a dlhodobo aj jediným vysokoškolským centrom geografie a geovied na Slovensku (Univerzita Komenského) a absolventmi UK v relevantných odboroch v rokoch 1923 – 61 na základe ich miesta narodenia. Reflektovali sme výlučne úspešných absolventov, pričom atraktivita bratislavského univerzitného geografického vzdelávania bola vzhľadom na rôzne ďalšie analyzované záznamy (viď napr. Florek 1963; Ďurovčík 1963) podstatne významnejšia, aj keď na druhej strane súbor takmer 500 absolventov z rokov 1923 – 61 nepredstavuje zanedbateľný počet geografov a geológov prvých generácií. Aj keď je potrebné poznamenať, že

¹⁰ V roku 1940 prešla geografia a biologické pracoviská z Filozofickej fakulty na novozaloženú Prírodovedeckú fakultu Slovenskej univerzity, na ktorej sa rozvíjali aj ďalšie sledované odbory (klimatológia, meteorológia, geológia a mineralógia, neskôr geofyzika). V roku 1952 došlo k emancipácii geologických a geografických vied a vznikla na SU/UK dočasne samostatná geologicko-geografická fakulta, ktorá existovala do začiatku akademického roka 1959/1960. V tomto období došlo k integrácii bratislavských geografických pracovísk.

z neho sa odčlenila veľká skupina vedcov smerujúca do iných odborov – národopisu, archeológie, histórie, archívnictva, neskôr geológie, biológie a pod. Pri analýzach sme zvolili niektoré zjednodušenia a nezohľadnili viaceré externé vplyvy. Obmedzujeme sa výlučne na miesto narodenia (ktoré môže a nemusí korešpondovať s miestom obvyklého, či trvalého pobytu absolventa) a nezohľadňujeme tiež vplyvy ako sú vnútroštátne migrácie (ku ktorým v skúmanom období a na sledovanej vzorke absolventov muselo tiež dochádzať). Pri hodnotenej vzorke sme nezohľadňovali sídla stredných škôl, na ktorých absolventi zložili skúšky oprávňujúce ich k štúdiu na univerzite, čo je z hľadiska hlbších, no zatiaľ len hypotetických (intuitívne anticipovaných) časovo-priestorových vzťahov dôležitý parameter (tzv. učiteľský vzor) a určite bude ako téma predmetom ďalšieho výskumu. Aj napriek skromným a náročným podmienkam, v ktorých bratislavská škola začínala, je z čiastkových (obr. 3a – 3c), ako aj súhrnných priestorových interpretácií vzťahu pôvodu absolventov k bratislavskej geografii a geologickým a geovedným odborom (obr. 4) možné odčítať kontinuálny vývoj „atraktivity“ bratislavskej školy v rokoch 1923 – 61 a „ich difúziu cez absolventov do takmer všetkých regiónov“. Kartogram (obr. 3b) naznačuje aj politické vplyvy, kde v období rokov 1940 – 51 je zreteľný výpadok absolventov z južných okresov.

V prvých rokoch evidujeme záujem o geografiu najmä u absolventov z Bratislavy (vrátane postupne pričlenených sídel), z regiónov v jej zázemí a z regiónov, ktoré disponovali tradične sieťou stredných škôl (aj v sumárnom vyhodnotení obstáli tieto regióny ako najúspešnejšie). Za celé analyzované obdobie úspešné štúdium geografie absolvoval študent narodený v každom z regiónov okrem okresov Senec a Svidník. Najvyššie podiely absolventov pripadli celkovo na bratislavské mestské okresy, ako aj na blízke okresy Pezinok, Trnava a z Považia na Nové Mesto nad Váhom. Overovali sme aj existenciu tzv. na „geografov úrodných regiónov“. S týmto „termínom“ sa možno stretnúť v laudáciách, nekrológoch a spomienkach, či pri debatách v geografických kuloároch. Vo vzťahu k pedagogickému obsadeniu katedier bratislavskej geografie sa cituje Požítavie a Ponitrie (napr. Mládek 1999). Oba regióny patria v celoštátnom porovnaní k nadpriemerne zastúpeným. Čo sa týka ostatných regiónov, v rokoch 1923 – 61 sa presadili aj Martin a horné Pohronie. Východné Slovensko v analyzovanom období okrem strednými školami dobre vybavených regiónov Košíc a Prešova solídne zastúpil aj Spiš a región Michaloviec (najmä geológovia), aj keď v celkovom porovnaní ani jeden východoslovenský región nedosiahol podiel absolventov, ako vyššie vyzdvihnuté stredoslovenské a západoslovenské okresy. Vo vzorke úspešných absolventov v rokoch 1923 – 1961 malo 10 % rodisko mimo územia SR. Najpočetnejšiu skupinu z nich tvorili absolventi z Čiech (často v SR pôsobiaci českí pedagógovia, ktorí si dopĺňali vzdelanie), no štúdium geografie sa stalo atraktívne aj pre potomkov vracajúcich sa slovenských emigrantov.

Problematika geografie a jej vzťah k stredným, vyšším a vysokým školám na území Slovenska od formovania sa modernej geografie a vzniku univerzitných geografických pracovísk v Budapešti a v Kluzi ostáva pomerne nepreskúmaná a aj citlivá problematika. Aj vzhľadom na interpretáciu historického vývoja po roku 1867, alebo v tom čase uplatňovanú štátnu školskú politiku. Vykeslenie obrazu (a v prípade geografov tematickej mapy) životných dráh pedagógov zabezpečujúcich výučbu zemepisu a vlastivedy vrátane ich vzdelania, či vzorov si vyžiada podrobnú prácu s primárnymi a sekundárnymi prameňmi, ale možno vysvetlí, či difúzia „geografickej afinity“ má náhodný alebo zákonitý prejav. Pre geografiu inšpiratívny výskum môže byť práca publikovaná O. Pössom (Pöss 1987) venovaná výučbe exaktných vied na niektorých stredných školách (Bratislava, Rožňava, Košice) a na vysokých školách (Vysoká škola banícka a lesnícka v Banskej Štiavnici, Hospodárska akadémia v Košiciach a Bratislavskej/Prešporskej uhorskej kráľovskej Alžbetinej univerzity) do roku 1918, ktorý by bolo vhodné doplniť o ďalšie disciplíny, medzi ktorými sa už na gymnáziách od polovice 19. storočia objavuje medzi vyučovacími predmetmi geografia, od roku 1913 dokonca ako samostatný predmet (Likavský 2006: s. 17-18).

Literatúra

- ALAN, J. ed., 1989: Metodologie výzkumu životních drah. Praha: Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce.
- BARTL, J., DOLAN, O., 1966: Bratislavská univerzita v rokoch 1938 – 1945. Sborník FF UK Historica, 17, 3-34.
- BARTL, J., ZAĽKO, M., MLÁDEK, J., MIČIAN, I. et al., 1992: Päťdesiat rokov Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského. Bratislava: Univerzita Komenského, 344 s., ISBN 80-223-0250-3

- BRESTENSKÁ, B. (ed.) et al., 2010: História, súčasnosť a perspektíva Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. 2010. Bratislava: Prírodovedecká fakulta UK, 73 s. (+ CD ROM)
- BUTTIMER, A. (ed.), 1984: The Practice of Geography. London–New York: Longman. 316 p., ISBN 978-0582300873
- BUTTIMER, A., HÄGERSTRAND, T. (eds.), 1988: Geographers of Norden. Lund: Lund University Press, 216 p., ISBN 978-0862381899
- CAMBEL, B., SLAVKAY, M., KALIČIAK, M., 2000: Významní slovenskí geológovia (Biografia), Bratislava: Veda, 506 s., ISBN 80-224-0639-2
- CSÁDER, V., 2006: Sídla Právnickej fakulty UK (1921 – 2006) In Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 85 rokov činnosti Právnickej fakulty (1921–2006) Bratislava: PRAF UK, 11-106.
- ĎUROVČÍK, Š., 1963: Bibliografia dizertačných a diplomových prác obhájených na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave za roky 1922 – 1962. Martin: Matica slovenská, 282 s.
- FLOREK, O., 1963: Bibliografia štátnych prác zo spoločenských a prírodných vied za roky 1922 – 1952 na Univerzite Komenského v Bratislave. Martin: Matica Slovenská, 155 s.
- GURŇÁK, D., KRIŽAN, F., LAUKO, V., 2009: Lokalizácia vysokých škôl na území Slovenska v časovo-priestorových súvislostiach. In: Úloha univerzít v regionálnom rozvoji. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 64-83. ISBN 978-80-7097-791-0
- GURŇÁK, D., LAUKO, V., KRIŽAN, F., 2010: Vybrané aspekty siete vysokých škôl a regiónov ich dochádzky v Slovenskej republike. Geographia Cassoviensis, IV, (1/2010), 57-64.
- HAJKO, V. (ed.) et al., 1978 – 1982: Encyklopédia Slovenska I. – VI. zväzok. Encyklopedický ústav SAV, Bratislava: Veda
- HÄUFLER, V., 1967: Dějiny geografie na Universitě Karlově 1348-1967. Praha: Universita Karlova, 421 s.
- HROMÁDKA, J., 1962: Vývoj slovenské geografie. Sborník univerzity Komenského za rok 1960, č. 2, Bratislava: Univerzita Komenského, 385-394.
- HUBBARD, Ph., KITCHIN, R., 2010: Key Thinkers on Space and Place (2nd ed.). London: Sage, 528p., ISBN 978-1849201025
- IVANIČKA, K., 1966: Katedra ekonomickej geografie. In Lukáč, R. (ed.). 25 rokov Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 1940-1965. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 145-156.
- JELEČEK, L., CHROMÝ, P., MARTÍNEK, J., 2006: Vývoj geografie na Universitě Karlově v kontextu české geografie od poloviny 19. století. Geografie: Sborník České geografické společnosti, 111 (4), 343-367, ISSN 1212-0014
- JOHNSTON, R. J., 2004: Geography & Geographers: Anglo-American Human Geography since 1945. 527 p, ISBN 978-0340808603
- KÁRPÁTY, P., 2011: Z histórie geografie na Univerzite Komenského v Bratislave so zreteľom na vývoj humánnej geografie v rokoch 1921-1961. PrifUK, Bratislava, rukopis, 75 s.
- KONOPÁSEK, Z., 1994: Auto/biografie a sociologie. Druhá verze. Praha: Institut sociologických studií FSV UK, 90 s.
- KONOPÁSEK, Z. (ed.), 2000: Our lives as database: Doing a sociology of ourselves. Praha: Karolinum, 302 s.
- KOREC, P., 2006: Študijné programy geografie – profesionálna orientácia geografov. In Matlovič, R. – Ira, V. (eds.) Vývoj, súčasný stav a perspektívy slovenskej geografie v 21. Storočí. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis - FOLIA GEOGRAPHICA 9 (Prírodné vedy 44), Prešov: Prešovská univerzita, 67-75.
- KOVÁČ, M. A., 1993: Biografia a sociografia. Biografické štúdie, 20, 1993, 13-19.
- KREMEROVÁ, J., 1987: Soupis personálních bibliografií a biografií českých a slovenských geografů: Praha: Státní knihovna ČSR. 95 s.
- LAUKO, V., 2006: Transformácia slovenskej geografie, jej dôsledky a problémy. In Matlovič, R. – Ira, V. (eds.) Vývoj, súčasný stav a perspektívy slovenskej geografie v 21. Storočí. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis - FOLIA GEOGRAPHICA 9 (Prírodné vedy 44), Prešov: Prešovská univerzita, 44-55.

- LICHTENBERGER, E., 2009: Die Entwicklung der Geographie als Wissenschaft im Spiegel der Institutionspolitik und Biographieforschung (Vom Großstaat der k. u. k. Monarchie zum Kleinstaat der Zweiten Republik). In Musil R. - Staudacher, Ch. (eds.) *Mensch Raum Umwelt. Entwicklungen und Perspektiven der Geographie in Österreich*. Wien: Österr. Geogr. Ges., 13-52.
- LIKAVSKÝ, P., 2006: *Všeobecná didaktika geografie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 80 s., ISBN 80-223-2254-7
- LIVINGSTON, D., 2009: History of Geography. In Gregory, D. – Johnston, R. (eds) et al. *The Dictionary of Human Geography*. 5th ed. Wiley-Blackwell, 295-299, ISBN 978-1-4051-3288-6
- LUKÁČ, R., 1969: Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského. In Varsik, B. (ed.). *50 rokov Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského, 375-420.
- LUKÁČ, R. (ed.) et al., 1966: *Zborník 25 rokov Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1940-1965)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 396 s.
- LUKNIŠ, M., 1983: K vývinu geografického poznávania Slovenska. *Geografický časopis*, 25 (3), 225-246.
- MADDRELL, A., 2009: History of Geography. In Kotchin, R. – Thrift, N. (eds.) et al. *The International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, 415-428, ISBN 978-008-044911-1
- MAJEROVÁ, K., 2008: Vývoj inštitucionalizácie vedy na Slovensku. *HISTORICA XLVII*, 2008. Bratislava: Univerzita Komenského, 265 s., ISBN 978-80-223-2539-4
- MARTIN, G. J., 2005: *All Possible Worlds: A History of Geographical Ideas* (4th edition). Oxford University Press, 624 p., ISBN 978-0195168709
- MARTÍNEK, J., 2008: *Geografové v českých zemích 1800-1945 (biografický slovník)*. Praha: Historický ústav, 2008. 245 s., ISBN 9788072861330
- MARTÍNEK, J., 2010: Čeští vědci na Slovensku: Geografický ústav Univerzity Komenského. *Klaudyán*, 7/2010 (1-2), 22-28.
(dostupné online http://www.klaudyán.cz/dwnl/201001/02_Martinek.pdf, citované 15/11/2011)
- MARTINKA, J., 1955: Jubilejná spomienka geografickej tvorby na vysokých školách Slovenska. *Geografický časopis*, 7 (1-2), 110–114.
- MATLOVIČ, R. 2006: Geografia – hľadanie tmelu (k otázke autonómie a jednoty geografie, jej externej pozície a inštitucionálneho začlenenia so zreteľom na slovenskú situáciu). In Matlovič, R.-Ira, V. (eds.). *Vývoj, súčasný stav a perspektívy slovenskej geografie v 21. storočí*. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis - FOLIA GEOGRAPHICA 9 (Prírodné vedy 44), Prešov: Prešovská univerzita, 6-43.
- MATLOVIČ, R., 2008: The Brief Profile of the Slovak Geographical Community. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Presoviensis - FOLIA GEOGRAPHICA 12 (Prírodné vedy 47), Prešov: Prešovská univerzita, 6-24.
- MAŤOVČÍK, A. (ed.) et al., 1990 – 1994: *Slovenský biografický slovník IV.-VI*. Martin: Matica slovenská
- MAŤOVČÍK, A. (ed.) et al., 2002 – 2010: *Biografický lexikón Slovenska I-IV*. Martin: Slovenská národná knižnica
- MIČIAN, L. et al., 1966: Katedra fyzickej geografie. In Lukáč, R. (ed.). *25 rokov Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave 1940 – 1965*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 137-144.
- MINÁČ, V., VALENTOVIČ, Š. (eds.) et al., 1986 – 1992: *Slovenský biografický slovník I.-VI. zväzok*. Národný biografický ústav. Martin: Matica slovenská.
- MLÁDEK, J., 1999: Jubilujúce osobnosti geografie na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave. In Trizna, M. – Minár, J. (eds.) *Teoreticko-metodologické problémy geografie, príbuzných disciplín a ich aplikácie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 5-6.
- PAULINYIOVÁ, E., 1969: Vznik a vývoj Filozofickej fakulty v rokoch 1921–1945. In Varsik, B. – Bartl, J. (eds.). *50 rokov Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského, 283-321.
- PAULOV, J., 1998: Niekoľko úvah o geografii na prelome 20. a 21. storočia a 2. a 3. tisícročia. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis - FOLIA GEOGRAPHICA 2 (Prírodné vedy 30), Prešov: Prešovská univerzita, 11-22.

- PAVLÍK, O. (ed.) et al., 1984 – 1985: Pedagogická encyklopédia Slovenska 1 (A-O) a Pedagogická encyklopédia Slovenska 2 (P-Ž). Univerzita Komenského v Bratislave – Encyklopedický ústav SAV. Bratislava: Veda
- PÖSS, O., 1987: Dejiny exaktných vied na Slovensku od polovice 19. storočia do roku 1918. Z dejín vied a techniky na Slovensku XII. Bratislava: Veda, 152 s.
- PRAVDA, J., 2003: Stručný lexikón kartografie. Bratislava: Veda, 326 s., ISBN 80-224-0763-1
- PRIKRYL, Ľ. V., 1977: Vývoj mapového zobrazenia Slovenska. Bratislava: Veda, 481 s.
- PRIKRYL, Ľ. V., 1985: Dejiny speleológie na Slovensku. Bratislava: Veda, 204 s.
- PRIKRYL, Ľ. V., 1990: Geografia na Trnavskej univerzite. In K dejinám vied a techniky v okrese Trnava. XIX. vlastivedný seminár v Trnave. Trnava: Štátny okresný archív. 1990, 25-34.
- PRÍRODOVEDECKÁ FAKULTA UK V BRATISLAVE, 1997-2010: Správa o stave Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského. Bratislava: PRIF UK (dostupné online od r. 2000 na <http://www.fns.uniba.sk/index.php?id=2150>, citované 15/11/2011)
- REDAKCIA, 1960: Vývoj geografie na Slovensku za 15 rokov oslobodenej ČSR. Geografický časopis, 12 (2), 81-85.
- SIWEK, T., 2009: Místa narození profesorů geografie v Česku. Geographia Moravica 1, 2009. Olomouc, 59-69.
- SLAVÍK, V., LIŠKOVÁ, Ľ., 1996: Centrá vysokých škôl v SR. Geografické informácie, 4 (Postavenie regionálnej geografie SR a ČR v kontexte nových podmienok rozvoja. Nitra: UKF, 64-70.
- SLAVÍK, V., PLAVČAN, P., 1999: Rozvoj vysokého školstva v Slovenskej republike v uplynulom desaťročí. Pedagogická revue, 51, 5, 439-447.
- SLAVÍK, V., 1999: Analýza vysokých škôl v SR (spracované pre Ministerstvo školstva SR). Bratislava, 14 s. + mapové prílohy.
- TIBENSKÝ, J., 1979: Dejiny vedy a techniky na Slovensku. Martin: Osveta, 534 s.
- TREMBOŠ, P., 2006: Geografia a prax. In Matlovič, R. – Ira, V. (eds.) Vývoj, súčasný stav a perspektívy slovenskej geografie v 21. Storočí. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis - FOLIA GEOGRAPHICA 9 (Prírodné vedy 44): Prešov: Prešovská univerzita, 61-66.
- UNIVERZITA KOMENSKÉHO (SLOVENSKÁ UNIVERZITA), 1921-1945: Soznam prednášok Univerzity Komenského v Bratislave v zimnom a v letnom semestri. Soznam osôb a ústavov Univerzity Komenského v Bratislave Praha: UK – Bratislava: UK
- UNIVERZITA KOMENSKÉHO (SLOVENSKÁ UNIVERZITA) - PRÍRODOVEDECKÁ FAKULTA A FAKULTA GEOLOGICKO-GEOGRAFICKÝCH VIED (1946-1961). Zoznam prednášok, pracovníkov a pracovníkov na PRIF a FGGV UK / Študijný program. Bratislava: UK
- VALENTOVIČ, Š. (ed.) et al., 1986 – 1989: Slovenský biografický slovník I.-III. Martin: Matica slovenská
- VIETOR, M. (ed.), 1957: Univerzita Komenského v Bratislave 1945 – 1955 história, vedecká a publikačná činnosť fakúlt, katedier a ústavov. Bratislava: Univerzita Komenského

On Developing the Attraction of in Geography and Geoscience Education at the Comenius University in Bratislava

Peter KÁRPÁTY, Henrieta MÁZOROVÁ

Summary: *The paper presents the overbridging the biographical approaches into geography and history of Slovak geography. Authors analyzed the relationship between the developing (and long time the only Slovak university center of geography and geosciences - Comenius University in Bratislava) and the origin (place of birth) of the successful graduates in the relevant fields of study in the years 1923 – 1961. Data of almost 500 graduates connected to the oldest national university were collected and evaluated, which is not negligible number of those scientists of first generation. After their studies had been finished they infiltrated (with geographical study background) beside the secondary school network other fields, such as ethnography, archeology, history, as well geology, climatology, biology and others. Despite difficult conditions in which the school started a “developing attractiveness” of*

Bratislava school is presented in figures 3a – 3c (Regional representation according to geography and geoscience graduates and their birth place in the Slovak Republic in 1923 – 1939; 1940 – 1952 a 1953 – 1961). In the early years geography attracted the regions in the hinterland of the capital and regions with a traditionally network of secondary schools (in the overall evaluation of these regions also held up as the most successful). The aggregate of spatial interpretation of the relationship between the birth place of “geo graduates” in Bratislava presents fig. 4 (Regions according to CU graduates in geography and geosciences in the years 1923 – 1961). Almost 40 years needed the diffusion of the geography and geosciences into almost all Slovak regions. Map in Fig. 3b shows some political and historical influence on the regional representation of the graduates (loss of graduates from the southern districts).

Adresa autorov:

Mgr. Peter Kárpáty

Externý doktorand na Katedre humánnej geografie a demogeografie

Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského

Mlynská dolina, 842 15 Bratislava

p.karpaty@gmail.com

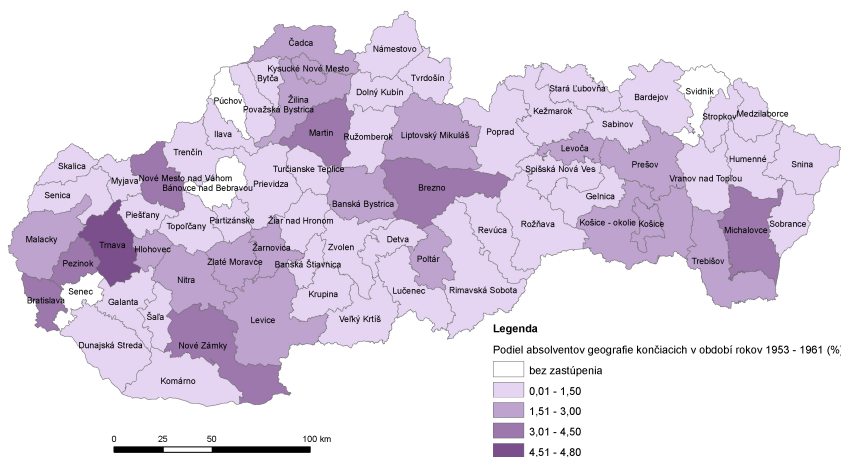
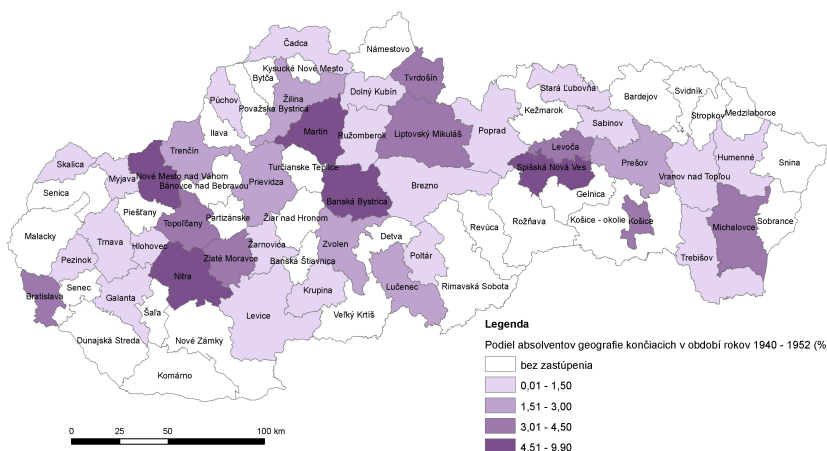
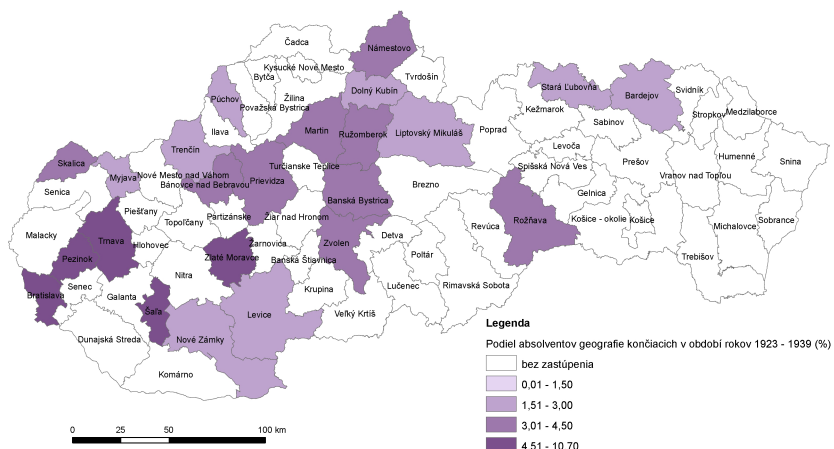
RNDr. Henrieta Mázorová, PhD.

Katedra didaktiky, prírodných vied, psychológie a pedagogiky

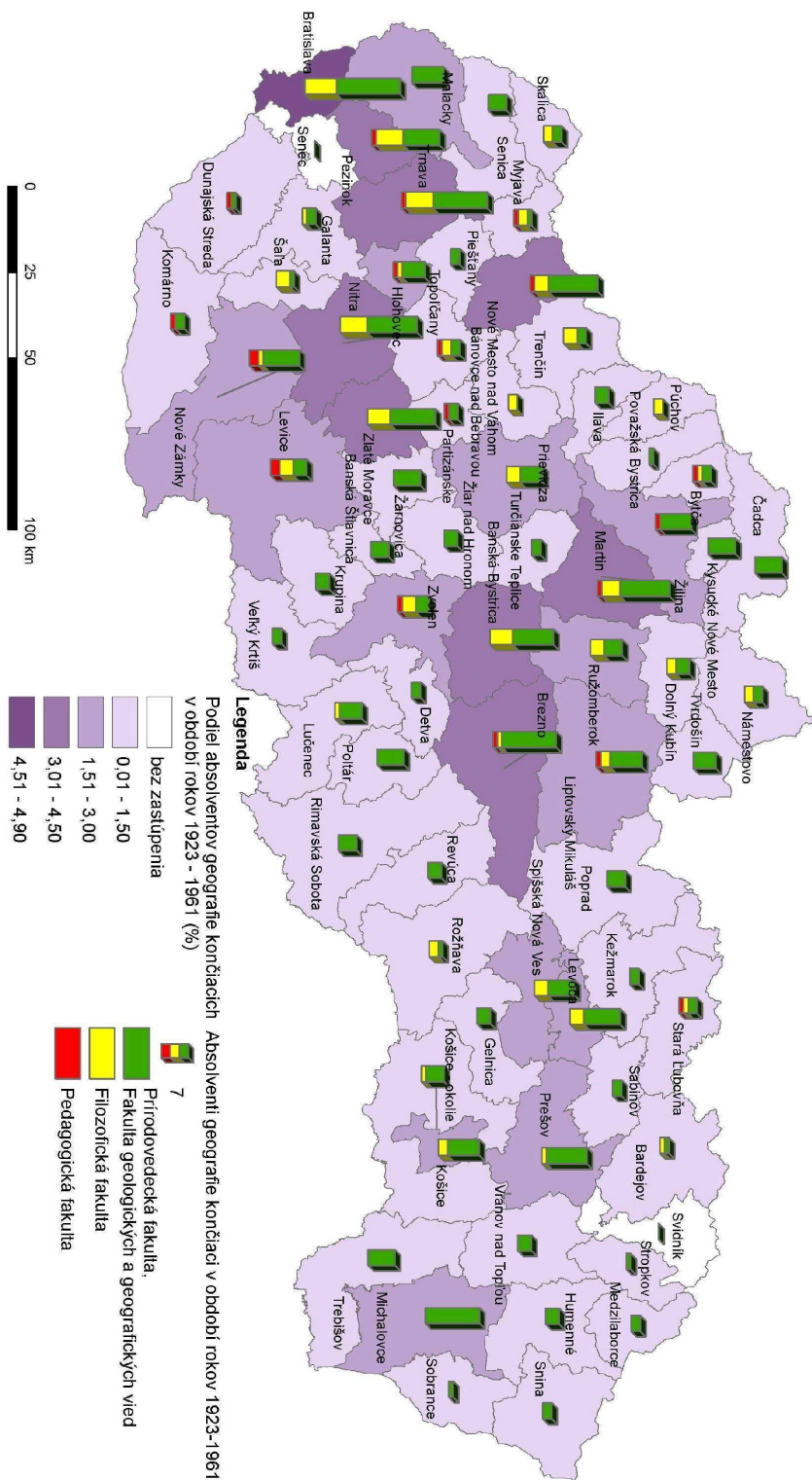
Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského

Mlynská dolina, 842 15 Bratislava

mazorova@fns.uniba.sk

Obr. 3 a-c. Vývoj zastúpenia regiónov medzi absolventmi geografie, geológie a ostatných geovied podľa miesta narodenia v SR

Obr. 4. Regiony podľa absolventov geografie, geológie a ostatných vied o Zemi Univerzity Komenského v Bratislave v rokoch 1923 – 1961